

”אני כינור לשיריך” רבי יהודה הלוי

ירושלים של זהב, מאת נעמי שמר:
חוברת הדרכה למורים ברחבי העולם

כתיבה: ענבל בראל (גוטסמן)

ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לעברית ולתרבות
World Zionist Organization
Department of Hebrew and Culture

“נעמי שמר אינה דף או פרק בתרבות הישראלית – היא ספר שלם” (יוסי בנאי).

נעמי שמר, אחת היוצרות החשובות במוזיקה העברית, לא הגדירה עצמה כמשוררת או מלחינה, אלא העדיפה את הכינוי ‘מזמוראית’. “אני מרגישה שהתואר משוררת גדול עלי, ולכן המצאתי מילה שמתארת אותי: מזמוראית – כלומר כותבת שירי זמר”, אמרה בראיון עמה.

כינוי זה מיטיב לתאר את ייחודה. מאות השירים שכתבה משלבים אלמנטים פואטיים מהשירה הגבוהה עם יסודות עממיים וקלילים: ביטויים מקראיים ודימויים עשירים, לצד צירופי סלנג ושפה עברית ‘ומיומית’; שיבוצים מארון הספרים היהודי לצד תיאורים של חוויות ילדות, של נופי הארץ ושל אירועים היסטוריים בחברה הישראלית. הרפרטואר שלה כולל, בין היתר, שירים ליריים ושירים שמחים, שירי זיכרון ושירי חג, שירים לילדים ושירים למבוגרים. בנוסף, היא הלחינה שירי משוררים ותרגמה שירים משפות שונות, תוך שמירה על הקו האישי של כתיבתה.

רבים משיריה הפכו לחלק בלתי נפרד מן הקלסיקה הישראלית, אולי משום ש־היא היתה הסיימוגרף הרגיש ביותר של רגשותינו הלאומיים, כפי שכתבה מבקרת הספרות אריאנה מלמד, ואת “ירושלים של זהב” ניתן לראות כפסגת יצירתה.

במשאל שנערך בשנת היובל למדינה, נבחר ברוב גדול “ירושלים של זהב” לשיר הישראלי האהוב ביותר בכל הזמנים, וגם בעשורים הבאים הוא שמר על מעמד גבוה בצמרת השירים האהובים. אבל “ירושלים של זהב” אינו רק שיר אהוב: מעמדו דומה, למעשה, להמנון. בשנים שלאחר מלחמת ששת הימים, היו שקראו להחליף את ה“תקווה” ב“ירושלים של זהב” כהמנון הלאומי, וגם היום, עשרות שנים לאחר שנכתב – השיר מוכר בכל רחבי העולם, מושר בטקסים בישראל ובתפוצות, וזוכה לביצועים רבים ומגוונים.

משמעותו הייחודית של השיר נובעת גם מההשפעה הממשית שלו על ההיסטוריה. “ירושלים של זהב” נכתב לכבוד פסטיבל הזמר העברי, שנערך במוצאי יום העצמאות תשכ”ז (15 במאי 1967). שמר נענתה להזמנתו של טדי קולק, ראש עיריית ירושלים דאז, לכתוב שיר על העיר, שיבוצע במהלך ההפסקה (בין המופע של השירים המתחרים לבין ההכרזה על הזוכים). השיר שזכה בתחרות הוא “מי יודע כמה” בביצועו של מייק בורשטיין, אבל הגיבורה המרכזית של הערב היתה שולי נתן, החיילת האלמונית ששרה את “ירושלים של זהב” בקול צלול ומרגש, וכבשה את הצופים. הקהל יצא מגדרו כששמע את השיר, אשר היטיב לבטא את התחושות הלאומיות. בסוף המופע, לאור דרישת הקהל, שולי נתן שרה אותו שנית, והקהל כולו הצטרף אליה בפזמון: “ירושלים של זהב / ושל נחושת ושל אור / הלא לכל שיריך אני כינור”..

מיד לאחר מכן, השיר זכה לפופולריות עצומה. “ירושלים של זהב” התנגן ברדיו שוב ושוב, והבעיר בעם כולו את הרצון לשחרר את העיר העתיקה, ולשוב אל האתרים הקדושים של בירת העם היהודי. השיר מילא איפוא תפקיד היסטורי, וייתכן כי הוא שדירבן את ראשי המדינה לצאת למלחמה, במטרה לכבוש את העיר העתיקה ולאחד את ירושלים כבירה שלמה. במשך כעשרים שנה, מאז שהירדנים כבשו את מזרח ירושלים ועד 1967, לא נכתבו שום שירים על אובדן העיר העתיקה. “ירושלים של זהב” היה איפוא לשיר היסטורי: כשלושה שבועות לאחר שהושמע לראשונה פרצה מלחמת ששת הימים, וירושלים שוחררה. חיילי הצנחנים שרו את השיר ליד הכותל המערבי, וכל עם ישראל התרגש עמם.

בעקבות הניצחון, נעמי חיברה לשיר בית נוסף, המתאר את השיבה לעיר העתיקה. היא ביצעה את השיר המחודש לראשונה בפני הצנחנים, וכאשר הם מחאו לה כפיים, אמרה: “בעצם אני זו שצריכה למחוא כפיים לכם, כי הרבה יותר קל לשנות שיר מאשר לשנות עיר”. אולם, ייתכן כי לשיר היתה תרומה ממשית על שינוי העיר: “ירושלים של זהב” עורר את הכיסופים הנושנים לעיר העתיקה, השפיע על הגורמים המדיניים והצבאיים להיאבק עליה, ולאחר הניצחון הוכתרה המשוררת בתואר “כוהנת גדולה” או “נביאה”, שזרזה את הגאולה.

החוברת שלפניכם מוקדשת כולה ל"ירושלים של זהב", וכוללת מגוון של חומרים ותכנים אשר יסייעו בהוראתו, ובלימוד השיר בתפוצות בפרט. החוברת נפתחת ב"דף הבית", הכולל את מילות השיר, לצד שמות הפרקים המופיעים בהמשך. לחיצה על כל אחד מהם תוביל היישר אל הפרק הנבחר, כך שתוכלו לדפדף בחוברת כרצונכם: לקרוא אותה בשלמותה, או להתמקד בחלקים הרלוונטיים עבורכם.

להלן מבנה החוברת

- "דף הבית" - עמוד 1
מילות השיר וקישורים לפרקי החוברת
- "תמונת רקע" - עמוד 2
הסבר מפורט על הנסיבות שבהן נכתב השיר וההקשר התקופתי שלו.
- "חלון משמעות" - עמוד 3
ניתוח המבנה של השיר ומשמעותו, תוך התייחסות למרכיביו השונים.
- "שיחת סלון" (נושאים לדין) - עמודים 4-5
פרק זה מציע נושאים שונים לדין סביב השיר ובעקבות הקריאה/ההאזנה. מרבית הנושאים מתאימים לתלמידים בגילאי חט"ב ואילך, אך ניתן להתאים אותם גם לילדים צעירים יותר. בחרו מביניהם את הנושאים המשמעותיים עבורכם והרלוונטיים לקהל היעד שלכם, ואתם מוזמנים כמובן להוסיף שאלות אחרות. חשוב להדגיש, כי תלמידים ברמות עברית נמוכות יתקשו להתמודד עם דיון בעברית, ולכן מוטב לנהל את הדיון עמם בשפת האם שלהם, תוך שימוש במילים ומושגים בעברית. אפשר גם להציג את השאלות בעברית, ולאפשר לתלמידים להתבטא בשפה שנוחה להם.
- "פינת משחקים" (הפעלות חווייתיות) - עמודים 6-9
פרק זה מציע משחקים והפעלות חווייתיות בעקבות השיר, המחולקים ל-3 קטגוריות: פעילויות יצירה, פעילויות תקשורתיות ומשחקי תפקידים, ומשימות כתיבה. חלק מהפעילויות, בעיקר אלו הקשורות ליצירה ולתקשורת, מתאימות גם לילדים צעירים. אתם מוזמנים לבחור את המשימות המתאימות לקהל היעד שלכם, ולערוך אותן בהתאם לגיל ולרמת העברית של הלומדים.

- **“שולחן עבודה” (יחידת לימוד) – עמודים 10-23**

בפרק זה תוכלו למצוא יחידת לימוד שלמה סביב השיר, הכוללת מספר שיעורים. יחידת הלימוד נפתחת בשיעור מבוא על ירושלים ומצבה בעבר ובהווה. לאחר מכן מופיעה תכנית מפורטת להוראת השיר, בצורה הדרגתית המתאימה לתלמידים מהתפוצות, המלווה בדף עבודה. שיעורי ההמשך כוללים, בין השאר, עיון במדרש על רבי עקיבא; עבודה בקבוצות סביב מקורות מקראיים המשובצים בשיר; פעילות יצירתית והשוואה בין גרסאות מוזיקליות שונות של השיר. יחידת הלימוד מסתיימת בדיון חווייתי סביב תמונות של ירושלים, במהלכו יבחנו הלומדים את משמעותה האישית של ירושלים עבורם. חשוב להדגיש כי אפשר לבחור חלקים מסוימים מתוך יחידת הלימוד, ולא לערוך את כולה. כמו כן, מומלץ לשלב בה נושאים לדיון מתוך הפרק “שיחת סלון”, וכן פעילויות שונות מתוך הפרק “פינת משחקים”. בחירת התכנים והמשימות תיעשה בהתאם לקהל היעד שלכם – גיל הלומדים, תחומי עניינם ורמת העברית שלהם. כך, אם התלמידים ברמת עברית נמוכה, כדאי להיעזר בחומרים המוצעים בפרק “חדר עברית”. לחלופין, כאשר מדובר בתלמידים ברמת מתקדמים – אפשר להרחיב את יחידת הלימוד ולהוסיף לה שני שיעורים אשר יעסקו בטקסטים אחרים על ירושלים, כדוגמת אלו הנמצאים בפרק “ספריית חומרים”.

- **“חדר עברית” (יחידת לימוד) – עמודים 24-28**

“ירושלים של זהב” הוא שיר מורכב מבחינה לשונית, הכתוב במשלב גבוה ומתאים ללומדי עברית ברמת מתקדמים. עם זאת, מעמדו כשיר קנוני והיותו מוכר בתפוצות, מזמינים אותנו לחשוף את השיר גם ללומדי עברית ברמות נמוכות יותר. בפרק זה תמצאו רעיונות ללימוד השיר בצורה הדרגתית, אשר תאפשר גם לאלו שאינם שולטים בעברית להבין את השיר וללמוד אותו. הפרק כולל, בין השאר, פעילויות להוראה חווייתית, ‘מחסן מילים’ והצעות לחיזוק מיומנויות לשוניות בעזרת השיר.

- **“תיבת נגינה” (ביצועים של השיר) – עמודים 29-31**

“ירושלים של זהב” זכה לעשרות רבות של ביצועים מוזיקליים שונים ומגוונים. בפרק זה תוכלו למצוא קישורים למגוון רחב של גרסאות לשיר, החל בביצוע המקורי של שולי נתן וכלה בעיבודים עכשוויים וביצועים מרחבי העולם. מומלץ להשמיע ללומדי מספר גרסאות ולערוך ביניהם דיון השוואתי, בעזרת השאלות המוצעות. בפרק זה מופיעה התייחסות גם לפרשה שהתנהלה סביב השאלה האם הלחן של השיר הוא מקורי. אנו ממליצים שלא לדון בהרחבה בסוגייה זו, אך ניתן להתייחס אליה בקצרה (במיוחד אם הלומדים מעלים את הנושא מיוזמתם).

- **“ספריית חומרים” (קישורים לחומרים נוספים) – עמודים 32-34**

הפרק האחרון בחוברת כולל רשימה של קישורים לחומרים העוסקים ב“ירושלים של זהב”, ובירושלים בכלל: אתרים חינוכיים, כתבות ומאמרים, הסכתים, סרטונים ועוד. חשוב לציין כי הקישורים המופיעים הם מבחר קטן ביותר מתוך שפע החומרים הקיימים על השיר. אתם מוזמנים להיעזר בהם להעשרה עצמית ואו לשילוב בתהליך ההוראה, ונשמח לקבל מכם הצעות לחומרים נוספים!

אנו מקווים שהחוברת תסייע לכם להנחיל את “ירושלים של זהב” בלב תלמידים, וללמד את השיר בהנאה ובהצלחה. אתם מוזמנים לפנות אלינו בכל שאלה, ולשתף אותנו בחוויות שלכם מתהליך ההוראה! hebrewandculture@wzo.org.il

בברכה,

צוות המחלקה לעברית ולתרבות, ההסתדרות הציונית העולמית

אָויר-הָרִים צָלוּל פִּינִין
וְרִיחַ אָרְנָיִם
נִשָּׂא בְרוּיחַ הָעֶרְבִים
עִם קוֹל פְּעֻמוֹנִים.

וּבִתְרַדְמַת אֵילָן וְאָבֵן
שְׁבוּיָהּ בְּחִלּוּמָהּ
הָעִיר אֲנֹשֶׁר בְּדָד יוֹשֶׁבֶת
וּבִלְבָּהּ חוּמָה.

יְרוּשָׁלַיִם נֶשֶׁל זָהָב וְנֶשֶׁל נְחֹשֶׁת וְנֶשֶׁל אוֹר
הֵלֵא לְכֹל שִׁירֵיךָ אֲנִי כְּנֹר.

אֵיכָה יִבְשׁוּ בֹרוֹת הַמַּיִם
כְּפֶר-הַשּׁוּק רִיקָה
וְאֵין פּוֹקֵד אֶת הַר-הַבַּיִת
בְּעִיר הָעֵתִיקָה.

וּבְמַעְרֹת אֲנֹשֶׁר בְּסֹלֶעַ
קִיָּלּוֹת רוּחוֹת
וְאֵין יוֹרֵד אֶל יַם-הַקָּלַח
בְּדֶרֶךְ יְרִיחוֹ.

יְרוּשָׁלַיִם נֶשֶׁל זָהָב וְנֶשֶׁל נְחֹשֶׁת וְנֶשֶׁל אוֹר
הֵלֵא לְכֹל שִׁירֵיךָ אֲנִי כְּנֹר.

אֶךְ בְּבוֹאֵי הַיּוֹם לְשִׁיר לָךְ
וְלָךְ לְקֹשֶׁר כְּתָרִים
קָטַנְתִּי מִצְעִיר בְּנֵיךָ
וּמֵאַחֲרוֹן הַמְּשׁוֹרְרִים.

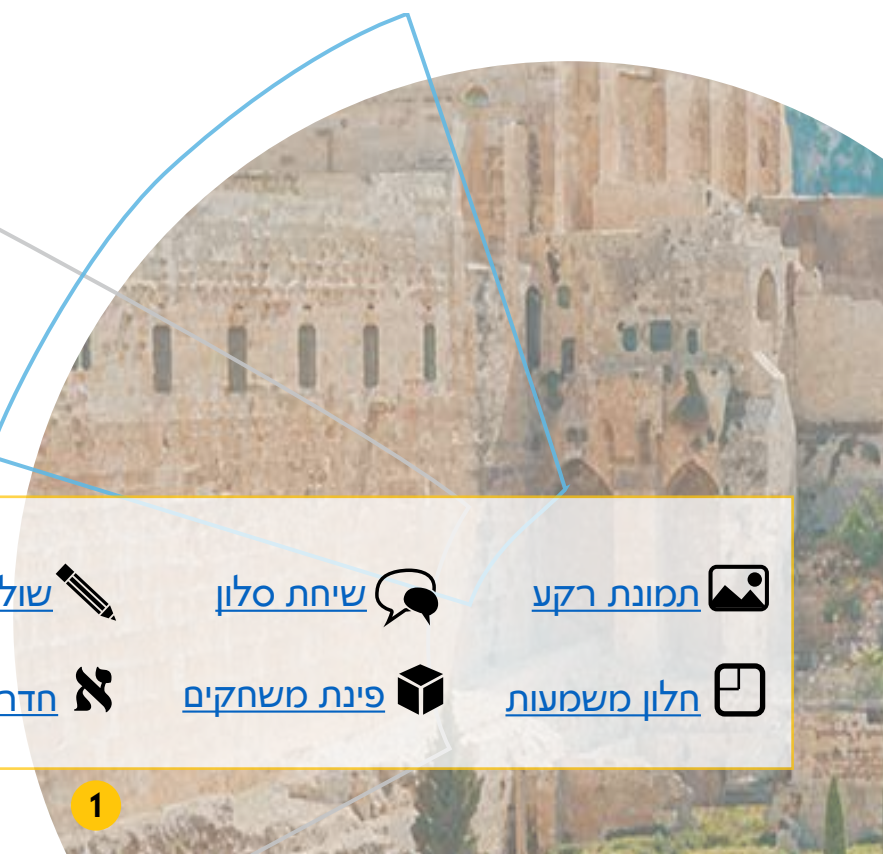
כִּי נִשְׁמַךְ צוֹרֵב אֶת הַשְּׁפָתַיִם
כְּנִשְׁיָקֶת-שָׂרָף
אִם אֲנִשְׁכַּחךָ יְרוּשָׁלַיִם
אֲנֹשֶׁר כָּלָה זָהָב...

יְרוּשָׁלַיִם נֶשֶׁל זָהָב וְנֶשֶׁל נְחֹשֶׁת וְנֶשֶׁל אוֹר
הֵלֵא לְכֹל שִׁירֵיךָ אֲנִי כְּנֹר.

חֲזַרְנוּ אֶל בֹּרוֹת-הַמַּיִם
לְשׁוּק וְלִכְפֹּר
שׁוֹפֵר קוֹרָא בְּהַר-הַבַּיִת
בְּעִיר הָעֵתִיקָה.

וּבְמַעְרֹת אֲנֹשֶׁר בְּסֹלֶעַ
אֵלֶפֶי נִשְׁמָשׁוֹת זֹרְחוֹת -
נִשׁוּב נֶרֶד אֶל יַם-הַקָּלַח
בְּדֶרֶךְ יְרִיחוֹ!

יְרוּשָׁלַיִם נֶשֶׁל זָהָב וְנֶשֶׁל נְחֹשֶׁת וְנֶשֶׁל אוֹר
הֵלֵא לְכֹל שִׁירֵיךָ אֲנִי כְּנֹר.

[תיבת נגינה](#)

[שולחן עבודה](#)

[שיחת סלון](#)

[תמונת רקע](#)

[ספריית חומרים](#)

[חדר עברית](#)

[פינת משחקים](#)

[חלון משמעות](#)

"ירושלים של זהב", אחד השירים המפורסמים של נעמי שמר, נושא מעמד מיוחד הדומה להמנון, וסיפור הולדתו של השיר מיוחד גם הוא.

בשנת 1967, ראש עיריית ירושלים טדי קולק הזמין את נעמי שמר לכתוב לפסטיבל הזמר העברי שיר לכבוד לירושלים. המשוררת נענתה לבקשה וחיברה שיר המבטא את הכמיהה לירושלים העתיקה, שהיתה אז בשליטת ירדן. השיר בוצע בפסטיבל (בזמן ספירת הקולות) שנערך ביום העצמאות תשכ"ז (1967) ועורר התרגשות רבה בקרב הקהל. זמן קצר לאחר מכן פרצה מלחמת ששת הימים: ישראל כבשה את העיר העתיקה, וחיילי הצנחנים שרו את "ירושלים של זהב" ברחבת הכותל המערבי. עם איחודה של ירושלים, הוסיפה שמר בית חדש לשיר, המקביל לבית השני כאנלוגיה ניגודית: כיכר השוק הריקה מתמלאת מחדש, בהר הבית השומם נשמע קול השופר, המערות המאיימות זורחות באור קורן, ואפשר לנוע ולטייל בישראל כולה.

השיר השלם - על חלקיו המקוריים והתוספת, נתקבל כשיר לאומי בעל משמעות מכוננת, מעין חזון נבואי ו"שיר דגל" של העם היהודי.

מתוך האתר של שולי נתן

המבצעת של "ירושלים של זהב" בפסטיבל, שולי נתן, היתה באותה עת חיילת אלמונית. נעמי שמר התעקשה לבחור דווקא בה בהשפעת בתה הללי (ללי), אשר שמעה את שולי נתן בתכנית "תשואות ראשונות" - גרסת הרדיו של "כוכב נולד" בשנות השישים. ללי שמר, שהיתה אז בת 11, התרשמה מהקול הנעים של הזמרת הצעירה ודרבנה את אמה לבחור בה לבצע את השיר. ואכן, הקהל הוקסם מהזמרת האלמונית, ששרה את "ירושלים של זהב", תוך כדי נגינת גיטרה, בקול צלול ומרגש. עם סיום הערב, לדרישת הצופים, שולי נתן ביצעה את השיר שנית, ועתה כולו הצטרף אליה בפזמון, ושר איתה ביחד את המילים המרגשות.

[להאזנה וצפייה לחצו כאן](#)

בקריאה ראשונית נראה שהשיר מבטא את כמיהתם של תושבי ישראל המודרנית, המדינה שהוקמה ב-1948, לעיר בירה שלמה ומאוחדת, הכוללת בתוכה את האתרים העתיקים והקדושים. אך בקריאה מעמיקה יותר, "ירושלים של זהב" ממחיש את כיסופי העם היהודי לעיר הקדושה לכל אורך הדורות. במשך אלפיים שנות גלות, חלמו יהודי תבל לשוב למקום שממנו הגלו ולחיות מחדש במחוזותיהם הקדומים. הערגה לירושלים סימלה את הכמיהה לשוב ולהתאחד יחדיו בעיר עתיקה-חדשה השוכנת תחת כנפי השכינה, ולבסס את העולם הרוחני בקרקע ארצית ויציבה.

במשך אלפיים שנות גלות, העם היהודי נשא את ירושלים בלבו, כזיכרון של מולדת קדומה. ארץ-ישראל נכבשה בידי עמים שונים, והיהודים יכלו להתרפק עליה בדמיונותיהם כעל מושא רחוק ומופשט. התנועה הציונית, ההתיישבות היהודית המחודשת בארץ-ישראל והקמת המדינה הולידו שינוי משמעותי: ערש החלומות הפך לישות קיימת - מדינה ריבונית ממשית - אך העיר העתיקה של ירושלים, שהיתה נתונה עדיין בידי שלטון זר, נותרה לא מושגת: כה קרובה וכה רחוקה; במרחק נגיעה, אך בלתי-נגישה.

השיר שזור בביטויים וצירופים מהמקורות, המעשירים את השיר ברבדים נוספים. שם השיר, "ירושלים של זהב" אינו רק תמונה מטפורית של העיר בזמן שקיעה או זריחה, אלא מהדהד סיפור תלמודי שבו רבי עקיבא משתמש בצירוף זה, תוך דימוי העיר לתכשיט יקר. הפזמון מהדהד את שירי יהודה הלוי ושירת הלויים בבית-המקדש ומרמז לכלים שניצבו במשכן. ביטויים נוספים ("אם אשכחך ירושלים"; "בורות המים" ועוד), הלקוחים מספרי הנביאים, מעניקים לשיר משמעות ייחודית וממחישים את משמעותה ההיסטורית של ירושלים עבור העם היהודי לכל אורך הדורות - מאז תקופת התנ"ך ועד ימינו.

חלקו האחרון של השיר, אשר נכתב לאחר מלחמת ששת הימים ואיחודה של ירושלים תחת ריבונות ישראלית, חותם את השיר בנימה של "סגירת מעגל" אופטימית. הבירה ההיסטורית של עם ישראל אינה חצויה עוד, אלא מהווה עיר שלמה. בני העם היהודי יכולים לחזור אל אתרים העתיקים, להשמיע את קולם במקומות הקדושים, ולטייל בארץ כולה. "אלפי שמשות זוהרות" מאירים את ירושלים וסביבותיה, והשיבה אל העיר מצטיירת כ'אור בקצה המנהרה': גם המערות החשוכות זורחות עתה, כאשר ירושלים - כשמה - הפכה לעיר שלמה, המבשרת שלום ותקווה.

“ירושלים של זהב” מזמן דיון על נושאים שונים. להלן מספר הצעות.

כיסופים ומשאלות

השיר מבטא כמיהה למקום קרוב שאי-אפשר לגשת אליו.

- בקשו מהתלמידים לתת דוגמאות למצבים מחיי היומיום שבהם חוו תחושות דומות (לדוגמה: רצון להתחבר למישהו, רצון בחפץ מסויים, רצון להגיע למקום אחר).
- מה גורם לנו לרצות משהו ולכמוה אליו?
- כיצד הזמן והמרחב משפיעים על התחושות האלו? האם ריחוק גיאוגרפי ממה/ממי שאנחנו רוצים מגביר את הכמיהה או מרכך אותה? האם 'הזמן עושה את שלו', או שמא גם לאחר תקופה ממושכת אנחנו מתגעגעים למשהו שהיה לנו בעבר?
- השיר נכתב ב-1967, כאשר ליהודים היתה מדינה עצמאית, אך עיר הבירה נותרה מפוצלת ולכן הם לא יכלו לבקר באתריה הקדושים. האם לדעתכם הכמיהה לירושלים התחזקה או התרככה עם הקמת המדינה? מדוע?

בין אדם למקום

השיר מתאר תחושה עמוקה של קשר למקום מסויים (ירושלים).

- **משמעות אישית:** האם יש מקומות הנושאים משמעות מיוחדת עבורכם? אלו מקומות מעוררים בכם תחושת געגוע או כמיהה? מהם האתרים הקדושים עבורכם?
- **משמעות משפחתית:** האם יש מקומות בעלי משמעות מיוחדת למשפחה שלכם? כיצד אתם מרגישים כלפי אותם מקומות? האם אתם חשים זיקה למקומות המוצא של ההורים/הסבים שלכם? האם הייתם רוצים לבקר בהם?
- **משמעות לאומית:** מדוע ירושלים נושאת משמעות מיוחדת לעם היהודי? מה המשמעות של ירושלים בעבורכם, והאם אתם חשים כלפיה זיקה מיוחדת? האם חשוב לכם שילדיכם, והדורות הבאים, יחוו קשר מיוחד אל העיר?
- **מקומות וירטואליים:** בעולם של ימינו אפשר לטייל לא רק במקומות גיאוגרפיים, אלא גם לשוטט בין אתרים וירטואליים. כיצד הטכנולוגיה השפיעה על הקשר שלנו למקומות ממשיים? מה היתרונות ומה החסרונות של האפשרות 'לשוטט בעולם' מבלי לצאת מהבית? האם סיור וירטואלי בירושלים מהווה תחליף לביקור ממשי בעיר?

ירושלים לאורך הזמן

ירושלים עברה תמורות רבות לאורך השנים.

- כיצד השתנתה ירושלים לאורך ההיסטוריה? מה היה מצבה בתקופות שונות?
- השיר נכתב ב-1967, בסמוך למלחמת ששת הימים. ירושלים של ימינו, התרחבה, השתנתה, והפכה לעיר מיוחדת: מצד אחד כוללת אתרים עתיקים, בעלי חשיבות היסטורית ודתית, ומצד שני עיר מודרנית, המתנהלת כמו ערים מתקדמות אחרות בעולם. מה לדעתכם חשוב יותר: האם לשמר את הצביון ההיסטורי של העיר, או לפתח אותה כעיר חדשנית ועכשווית?

ירושלים - לב העולם

ירושלים היא עיר מיוחדת במינה משום שהיא קדושה עבור כל שלוש הדתות המרכזיות: יהדות, נצרות, ואיסלם. אלו דילמות וקשיים עלולים להיווצר בשל כך, וכיצד ניתן להתמודד עמם?

בתמונה: מפת מידבא
פסיפס מהמאה השישית-שביעית המתאר את מפת ארץ-ישראל.
המקומות במפה מתוארים על-פי חשיבותם הדתית.
ירושלים, העיר הקדושה ביותר, מופיעה במרכז כ'טבור העולם',
ותופסת חלק גדול מהמפה.

ירושלים של זהב [?]

מדוע נעמי שמר מזהה את ירושלים עם צבע הזהב?

- האם צבע זה מתאים לירושלים לכל אורך ההיסטוריה, או שמא בתקופות עברו היה מתאים לה צבע אחר?
- לו הייתם מתאימים לירושלים של ימינו בצבע מסוים, באיזה צבע (או צבעים) הייתם בוחרים? מדוע?

"הלא לכל שיריך"...

השיר כולל מילים וצירופים הקשורים לצלילים: כגון: כינור, שופר, 'קול פעמונים', ו'רוחות מיללות'.

- מדוע המשוררת בוחרת דווקא בכלי נגינה/קולות אלו? מה הם מסמלים?
- האם המוזיקה של ירושלים השתנתה לאורך ההיסטוריה? אלו צלילים או כלי נגינה מתאימים בעיניכם לירושלים של ימינו?
- "אך בבואי היום לשיר לך...": האם אתם מכירים שירים נוספים על ירושלים? איזה שיר אהוב עליכם במיוחד? מדוע?

פעילויות יצירה

ערים, צבעים, צלילים

אלו צבעים מאפיינים את העיר שבה אתם גרים? אלו צבעים מתאימים לירושלים?

- נחלק את הלומדים לזוגות, ונבקש מהם לבחור צבע סמלי לעיר שבה הם גרים וצבע סמלי לירושלים. אפשר לתת להם מפות של שתי הערים ולבקש מהם לצבוע אותן, כך שהתלמידים יוכלו להשתמש בצבעים שונים לתיאור אזורים וחלקים שונים בעיר מגוריהם ובירושלים.
- נתכנס למליאה ונבדוק: אלו צבעים בולטים בתוצרים של הלומדים, ומה משמעותם? מה דומה ומה שונה בין הגוונים של עיר מגוריהם לבין ירושלים?
- ניתן לערוך פעילות דומה לגבי הצלילים והקולות המאפיינים את עיר מגוריהם של הלומדים ואת ירושלים.

“ירושלים של זהב” – קולאז' קבוצתי

- נחלק את התלמידים לקבוצות קטנות, אשר ירכיבו קולאז' של ירושלים בעקבות הקריאה בשיר. התלמידים יכולים להציג את העיר העתיקה (לפני 1967), את העיר החדשה (לאור הבית האחרון) או את ירושלים המאוחדת בימינו.
- הקבוצות יתכנסו יחדיו כדי להציג את תוצריהן ולהסביר את משמעותם. ניתן להרכיב את התמונות כקולאז' כיתתי משותף.

ירושלים של זהב” – תכשיט ירושלמי

- התלמידים יעצבו תכשיט או חפץ המסמל את ירושלים. לחלופין, ניתן לבקש מהלומדים לעצב סמליל (לוגו) לעיר.
- אפשר לחלק את הכיתה לקבוצות, כאשר כל קבוצה תבקש לעצב תכשיט/חפץ/סמליל לירושלים בתקופה מסוימת (למשל: ירושלים בזמן התנ"ך, ירושלים במאה ה-19, ירושלים בעשורים הראשונים של מדינת ישראל [לפני מלחמת ששת הימים], ירושלים של ימינו, ירושלים בעוד חמישים שנה).

“הפנים של ירושלים” – דיוקן יצירתי

לו ירושלים היתה בן-אדם, כיצד היא היתה נראית?

- האמן חנוך פיבן נודע בדיוקנאות היצירתיים שלו, המעצבים דמויות מפורסמות בעזרת חומרים שימושיים. אפשר להציג לתלמידים כמה דיוקנאות מפורסמות של האמן, וליצור בהשראתם דיוקן של ירושלים. לצורך כך, כדאי להביא מגוון חומרים פשוטים ושימושיים (וגם להזמין את הלומדים להביא חומרים משלהם).
- כמשימה חלופית, אפשר לבקש מהלומדים לעצב דמות הממחישה את תחושותיהם כלפי ירושלים, ולפתח דיון בנושא.

[לצפייה בעבודותיו של חנוך פיבן](#)

[סדנה עם חנוך פיבן – דיוקן עצמי](#)

פעילויות תקשורתיות ומשחקי תפקידים

המחזת דיאלוג – פעילות בזוגות

התלמידים יתחלקו לזוגות ויערכו שיחה דמויונית בין שתי דמויות: תושבת/ת ירושלים לפני מלחמת ששת הימים, ותושבת/ת ירושלים בימינו. כדאי לתת להם שאלות מנחות, ואפשר גם למקד אותם בדמויות מוגדרות, למשל: ילדה/ה צעירה, חיילת, עולה חדשה, סבא/סבתא, מורה, משוררת, עיתונאית, וכד'. הגדרת הדמויות תסייע ללומדים 'להיכנס לתפקיד', ומתן שאלות מנחות יקל עליהם לנהל את הדיאלוג.

משחק הכתרים – מי אני?

- נכין מראש כתר מבריסטול (או חומר אחר), וכן פתקים/כרטיסיות עם מילים הקשורות לירושלים שהתלמידים מכירים. המילים יכולות לכלול דמויות המזוהות עם העיר (למשל: דוד המלך, יהורם גאון, טדי קולק, יהודה עמיחי), מושגים ומקומות (למשל: בית"ר ירושלים, שוק מחנה יהודה, האוניברסיטה העברית), אתרים מפורסמים (כמו 'הכותל המערבי' 'הר הבית' או 'גן החיות התנכ"י'), או מילים וביטויים מתוך השיר (פעמונים, אורנים, הרים, 'אור צלול כיון', 'בורות מים', וכד'). חשוב לבחור במילים או מושגים המוכרים ללומדים, שאם לא כן המשחק לא יהיה אפשרי עבורם!
- נזמין את אחד הלומדים לחבוש את הכתר, ונצמיד לו את אחד הפתקים/הכרטיסיות. התלמיד ינסה לזהות מי/מה הוא (כלומר – מה המילה הכתובה על ראשו), בעזרת שאלות כן/לא. אם לאחר מספר נסיונות התלמיד לא מצליח לזהות, אפשר לתת לו רמז.
- נמשיך באופן דומה עם שאר המשתתפים, וכדי לגוון – אפשר לשחק זאת בגרסה הפוכה: התלמיד יחבוש את הכתר הפוך, כך שהמילה הרשומה על ראשו לא תהיה חשופה לשאר התלמידים, והוא עצמו ייתן רמזים לאחרים במה מדובר.

בין הרים ובין סלעים – 'מטיילים בירושלים'

- נחלק את הלומדים לזוגות/קבוצות קטנות, וניתן להם מפה של ירושלים. מומלץ להשתמש במפות מאוירות, הכוללות איורים של אתרים מרכזיים בעיר. במידה שאין ברשותכם מפה שכזו, כדאי להביא עותק גדול של מפת העיר (אפשר בהחלט של אזור מסויים ולא של העיר כולה) וסמנו עליה מקומות חשובים.
- איך מגיעים ל...? – התלמידים יקבלו כרטיסיות 'משם לכאן', עם שמות של אתרים ומקומות בעיר, כמו בדוגמאות הבאות:

אני נמצאת בשוק
אני רוצה להגיע למדרחוב

אני נמצאת במוזיאון ישראל
אני רוצה להגיע לכנסת

התלמידים יכוונו זה את זה למקום המיועד בעזרת המפה. כדי להקל עליהם, אפשר לתת רשימת מילים הקשורות למרחב וכיוונים (לך/לכי, תמשיך/תמשיכי, ישר, ימינה, שמאלה, אחרי, לפני, ליד וכו').

משימות כתיבה

פתק לכותל

התלמידים יכתבו פתקים לכותל, שבהם ירשמו משאלות ובקשות.

- אפשר להציג זאת כתערוכה קבוצתית, כאשר התלמידים יעצבו לוח או בריסטול גדול בצורת הכותל וידביקו עליו את פתקיהם.

מכתב בבקבוק

התלמידים יכתבו מכתב לתושבת/ירושלים, בעבר או בהווה.

- לפני הכתיבה, בקשו מהתלמידים לחשוב: למי הם כותבים? מתי (באיזה תקופה)? מה הם רוצים לספר להם? מה הם רוצים לשאול אותם?
- אפשר להמשיך את הפעילות כך שהתלמידים יחליפו ביניהם את המכתבים: כל תלמיד יקבל מכתב ממישהו אחר, ויכתוב לו מכתב תשובה.

דוא"ל מהעתיד

התלמידים יכתבו דוא"ל (אי-מייל) לדמות דמיונית או ממשית שחייתה בירושלים בעבר. עליהם לספר במכתב כיצד העיר השתנתה, ולתאר את ירושלים היום.

- אפשר לערוך את המשימה כימכתב עתידי: כיצד תיראה ירושלים בדורות הבאים?
- התלמידים יתבקשו לדמיין שהם מבקרים בירושלים בשנת 2070, ולתאר במכתב את ירושלים כפי שהם רואים אותה בעתיד.

לו הייתי ראש העיר..

לו הייתי ראש העיר של ירושלים, מה היית עושה?

- התלמידים יתבקשו לדמיין שנבחרו לתפקיד ראש העיר של ירושלים. האם הם היו משנים אותה? כיצד הם היו משפרים אותה? מה החזון שלהם לגבי אופייה של העיר? מה יהיו הדברים המיוחדים בה?
- הנחו את הלומדים לבצע את המשימה בהתאם לרמתם. כך, תלמידים ברמות נמוכות יוכלו לנסח את הדברים כרשימה פשוטה בזמן הווה, בעוד שתלמידים מתקדמים יוכלו לנסח את הדברים בצורה מורכבת יותר. מומלץ לכוון את כלל הלומדים בעזרת שאלות מנחות או נושאים למחשבה.
- אפשר לסכם את הפעילות בדיון קבוצתי, במהלכו נבדוק האם התלמידים העלו דברים דומים או שמא יש הבדלים ביניהם.
- כפעילות חלופית, התלמידים יוזמנו לכתוב מכתב לראש העיר של ירושלים, ולהעלות רעיונות והצעות לגבי העיר.

“אם אשכחך ירושלים..”

כיצד ניתן לחזק את הקשר של יהודי התפוצות לירושלים?

- איך אפשר למתג את הדימוי של ירושלים כעיר אטרקטיבית ולעודד אנשים (למשל, עולים חדשים) לגור בירושלים?
- הזמינו את התלמידים לרשום רעיונות לחיזוק הזיקה לבירת ישראל. התלמידים יכולים להעלות הצעות לפרויקטים חינוכיים, חברתיים, תרבותיים ואחרים, בבית-הספר, בקהילה, בתנועת הנוער וכד.
- ניתן לערוך פעילות זו באופן יצירתי, בה התלמידים יתבקשו להכין פרסומת לירושלים - ככרזה, כסרטון או באופן יצירתי אחר.

“עם שיר חדש בלב”

משוררים רבים, לאורך כל הדורות, כתבו על ירושלים. דוד המלך כתב עליה במזמורי תהלים, משוררי ימי-הביניים תיארו את כיסופיהם לעיר, המנון 'התקווה' מעמיד במרכזו את ירושלים, ורבים מהמשוררים המודרניים כתבו עליה גם הם.

הזמינו את התלמידים לחבר בעצמם שיר על ירושלים או לכבודה! כדי לסייע להם, מומלץ להביא בפניהם שירים שונים שנכתבו על העיר, כך שהם יוכלו להרכיב מהמילים והשורות מעין 'קולאז' פיוטי, וליצור בעזרתן שיר חדש משלהם.

“שבחי ירושלים את אדוני / הללי אלוהיך ציון” [מן התפילה]

“ראיתי עיר עוטפת אור והיא עולה בשלל צבעי הקשת” [אור וירושלים]

“ירושלים, ירושלים, האירי פנייך לבנך!” [מעל פסגת הר הצופים]

“שישו את ירושלים, גילו בה, גילו בה כל אוהביה, כל אוהביה..” [מן המקורות]

“לכל אחד ישנו מקום בירושלים שהוא קורא, קורא לו אהבה” [לכל אחד ירושלים]

“הכותל - אזוב ועצבת, הכותל - עופרת ודם. יש אנשים עם לב של אבן, יש אבנים עם לב אדם.” [הכותל]

“לך ירושלים, בין חומות העיר, לך ירושלים, אור חדש יאיר” [לך ירושלים]

לשיר ירושלים של זהב יש מעמד מכוון בחברה ובתרבות הישראלית, ועל-מנת להבין את חשיבותו מומלץ להקדיש לו סדרת שיעורים.

את המערך שלפניכם ניתן אפוא לפרוש על פני מספר שיעורים, הכוללים לימוד, דיון, עבודה אישית וקבוצתית ומשימות יצירתיות.

הוראת השיר תלווה, בין השאר, בהצגה של ירושלים בעבר ובהווה ובחינת משמעותה האישית של העיר עבור הלומדים, השוואת השיר לטקסטים אחרים מן המקורות, עיצוב סמל או תכשיט לירושלים, ועוד. ניתן לערוך את היחידה בשלמותה או לבחור ממנה חלקים מסוימים, בהתאם לקהל היעד שלכם.

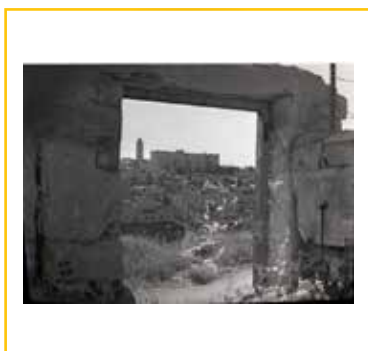
שיעור ראשון

1. הקדמה: ירושלים - "שמש אסוציאציות"

ציירו על הלוח עיגול ורשמו במרכזו את המילה "ירושלים" בקשו מהתלמידים לומר את האסוציאציות שלהם לעיר ורשמו את דבריהם כ"שמש אסוציאציות".

2. ירושלים בעבר ובהווה

הציגו בפני התלמידים תמונות של ירושלים בעבר ובהווה כיצד השתנתה העיר במהלך השנים? כיצד נראתה בעבר? כיצד היא נראית בהווה?

מבט מהעיר העתיקה לעיר החדשה, 1949 הספרייה הלאומית, האוסף הלאומי לתצלומים ע"ש משפחת פריצקר, אוסף מיתר.

תצלום אוויר של העיר העתיקה, 1968 הספרייה הלאומית, האוסף הלאומי לתצלומים ע"ש משפחת פריצקר.

ירושלים בתקופה העות'מאנית, המאה ה-19 עיבוד לצילום של בתים לאורך החומה ליד שער יפו. מתוך ויקיפדיה, יוצרת: תמר הירדני

ירושלים היום

ירושלים, 1968 הספרייה הלאומית, אוסף המפות ע"ש ערן לאור

הכותל המערבי, 1975 הספרייה הלאומית, ארכיון דן הדני, האוסף הלאומי לתצלומים על שם משפחת פריצקר. צילום: שלמה סטר.

3. המשיכו את הדיון סביב השאלות הבאות:

- כיצד השתנה שטחה של העיר בתקופות השונות?
- היכן התגוררו תושביה בעבר? והיום?
- מי התושבים שגרו בה לאורך התקופות? מי שלט בה בעבר וניהל אותה?
- מה היו האתרים המרכזיים שלה בעבר? אלו אתרים נוספים קיימים בה היום?
- כיצד התנהלו החיים בעיר בעבר? מה האווירה בעיר היום?

כדאי להציג ללומדים מפות של העיר מתקופות שונות. באתר של הספרייה הלאומית תוכלו למצוא מגוון מפות של ירושלים, לצד תמונות וחומרים נוספים על העיר מתקופות שונות. דוגמאות מעניינות של מפות ירושלים לפני ואחרי מלחמת ששת הימים נמצאות בכתבה "איך נראתה ירושלים לפני 1967?", בבלוג "הספרנים" של הספרייה הלאומית.

[לקריאה וצפייה לחצו כאן](#)

שיעור שני

“ירושלים של זהב”: האזנה, קריאה ועיון בשיר

1. הצגת הרקע לשיר המקורי

ספרו לתלמידים את הנסיבות שבהן נכתב השיר המקורי, לפני שנוסף בית ד' (ראו: “תמונת רקע”, עמוד 2).

2. האזנה לשיר

- חלקו לתלמידים את מילות השיר והאזינו לשלושת הבתים הראשונים תוך כדי קריאה דמומה.
- בשלב זה, עצרו את המנגינה. הסבירו את המילים בבתים הראשונים ובקשו מהתלמידים לתאר כיצד ירושלים מוצגת בשיר, בעזרת השאלות הבאות:
 - * אלו צבעים, קולות וריחות מאפיינים את ירושלים?
 - * מה מזג האוויר בעיר ואילו תחושות היא מעוררת?
 - * אלו מקומות ואתרים יש בעיר?
 - * מדוע המשוררת מתארת את ירושלים כעיר אשר בדד יושבת ובלבה חומה? מה פירוש משפט זה?
 - * מה מצבה של העיר העתיקה? מה מרגישים היהודים כלפיה?
- הסבירו כי זמן קצר לאחר שהשיר בוצע בפסטיבל הזמר פרצה מלחמת ששת הימים, והעיר אוחדה תחת שלטון מדינת ישראל. עם כיבוש העיר העתיקה נעמי שמר חיברה לשיר בית נוסף (ראו תמונת רקע).
- בתום ההסבר השמיעו את הבית הרביעי, וערכו דיון סביב השאלות הבאות:
 - * מדוע החליטה המשוררת להוסיף לשיר בית חדש?
 - * במה שונה הבית האחרון מהבתים הקודמים?
- השמיעו את השיר פעם נוספת עתה ברצף, ושאלו את הלומדים אלו תחושות השיר מעורר בהם.
- לסיום, בקשו מהתלמידים לשתף בחוויות שלהם מירושלים (מביקור אישי או מסיפורים ששמעו עליה) ושתפו בחוויות אישיות שלכם מהעיר.
 - * אם יש בכיתה תלמידים שביקרו בירושלים, שאלו כיצד הרגישו בעת הביקור. האם ירושלים תאמה את ציפיותיהם המוקדמות? אלו דברים בעיר הפתיעו אותם?

שיעור שלישי

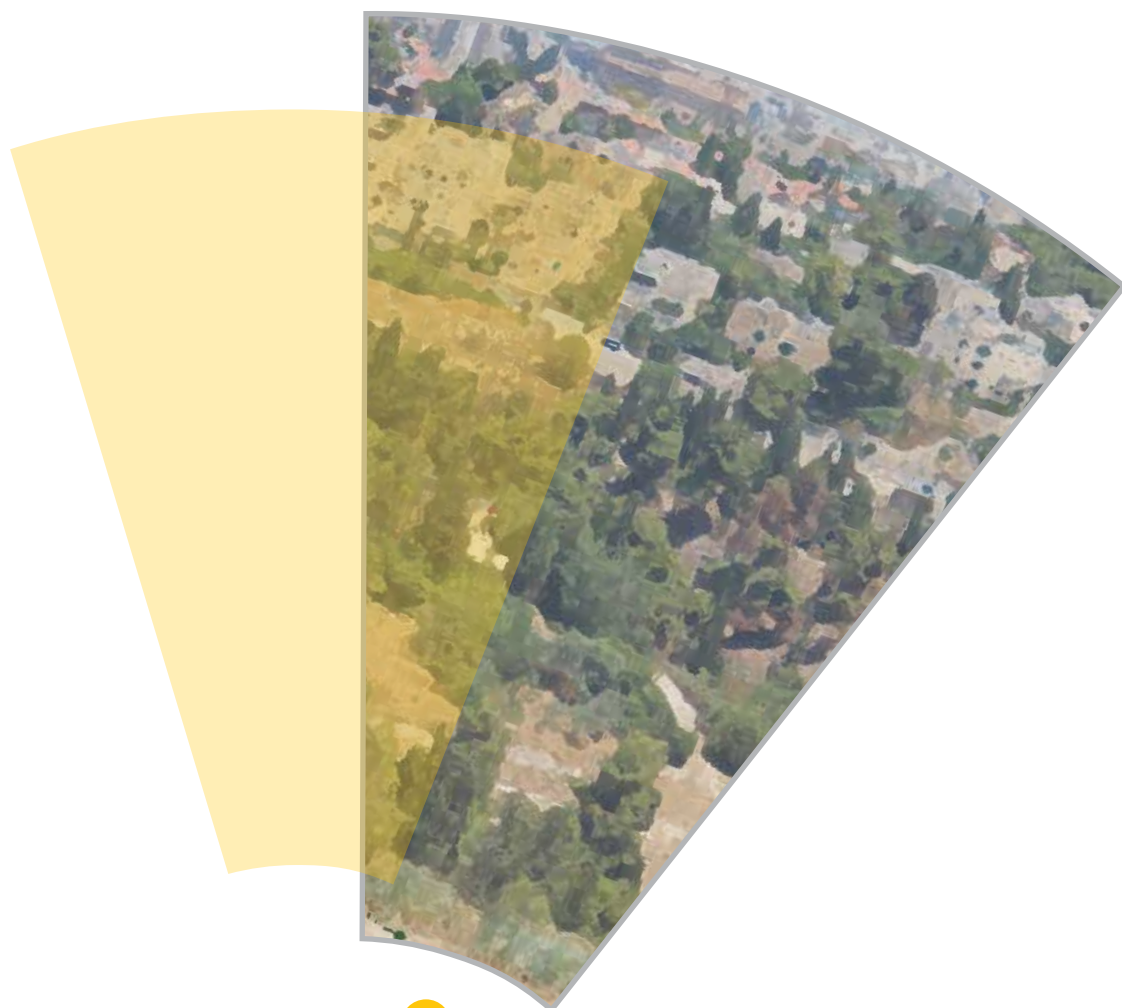
”ירושלים של זהב“: עבודה עצמית ועיון במדרש

1. עבודה עצמית

* בתחילת השיעור השמיעו את השיר, ולאחר מכן חלקו את דף העבודה (בעמוד הבא). התלמידים יכולים למלא אותו באופן אישי או בזוגות.

2. רבי עקיבא - מדרש

נקריא ללומדים את המדרש על רבי עקיבא (בעמוד 15) ונערוך סביבו דיון, בעזרת השאלות המופיעות בנספח. העיון הכיתתי במדרש זה ישמש בסיס לשיעור הבא, אשר יכלול עבודה בקבוצות סביב טקסטים מן המקורות והשוואתם ל”ירושלים של זהב“.

דף עבודה

1. לפניכם רשימת מילים. מצאו את המילה המקבילה להן בשיר.

* נקי (בית א')	* כיצד, איך (בית ב')	* שורף (בית ג')
* שינה (בית א')	* מבקר (בית ב')	* זורחות (בית ד')
* לבד (בית א')	* שורקות (בית ב')	* נשוב (בית ד')

2. ציינו 6 מקומות או אתרים הנמצאים בירושלים ובסביבותיה המוזכרים בשיר.

א. _____ ב. _____ ג. _____
ד. _____ ה. _____ ו. _____

3. ירושלים קדושה לשלוש הדתות: יהדות, נצרות ואיסלם. כיצד זה בא לידי ביטוי בשיר?

מרכיבים מהעולם היהודי	מרכיבים מהנצרות והאיסלם
_____	_____
_____	_____

4. דמותה של ירושלים לאור השיר:

- מצאו מילים או ביטויים החוזרים בשיר וסמנו אותם בצבע.
- מצאו את ההבדלים בין בית ב' ובית ד' וסמנו אותם בצבע אחר.
- כיצד מתוארת ירושלים בפזמון החוזר? מהם הדברים המאפיינים אותה?

ד. כיצד מתוארת ירושלים בשלושת הבתים הראשונים? אילו צבעים, קולות וריחות יש בה?

מה מצבה של העיר ומה האווירה בה?

ה. כיצד מתוארת ירושלים בבית האחרון? מה השתנה במצבה?

מדרש: "ירושלים של זהב"

מתוך תלמוד בבלי, מסכת נדרים, דף נ'

"רבי עקיבא רועה של כלבא שבוע היה.
ראתה רחל בתו של כלבא שבוע שהוא צנוע ומעולה.
אמרה לו: אם אתקדש לך תלך לבית המדרש?
אמר לה: הן.
נתקדשה לו בצנעה.
שמע כלבא שבוע והוציאה מביתו (...)

הלכה ונישאה לר' עקיבא.
בימות החורף היו ישנים במתבן (מחסן של קש).
היה מלקט תבן (קש, אוכל לבהמות) מתוך שערותיה.
אמר לה: אלמלא היה בידך, הייתי נותן לך ירושלים של זהב"
(תכשיט-זהב עם ציור או תבליט של ירושלים).

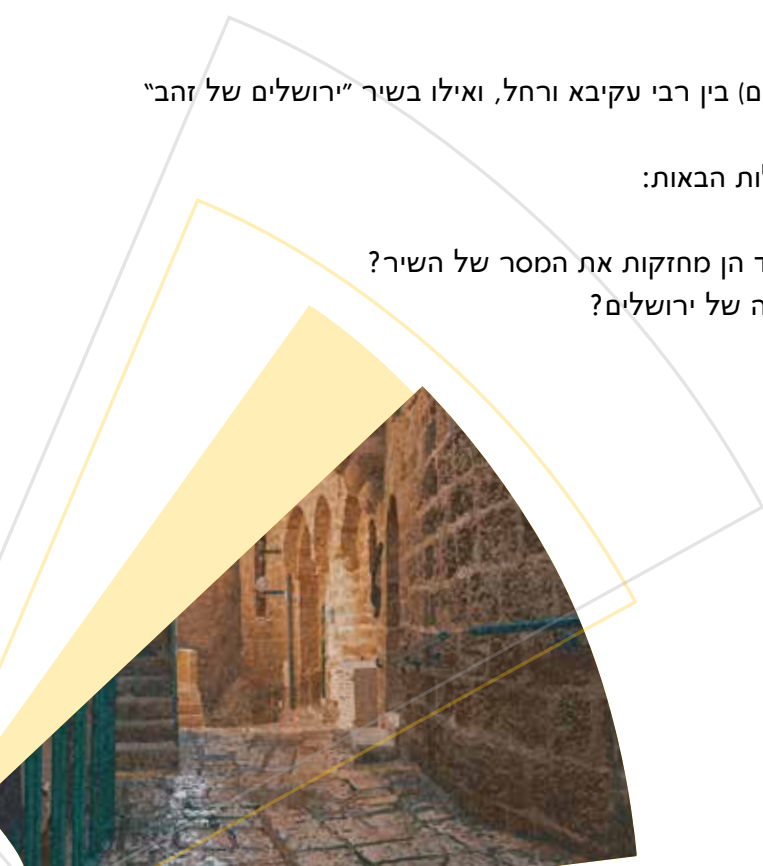
כריכת הספר "רבי עקיבא: קובץ מדרשים
אגדות וסיפורים אודות התנא הקדוש רבי
עקיבא", מאת ח. נפן, הוצאת אייל (2012)

1. קריאה

הקריאו את המדרש לתלמידים ודאו כי הבינו אותו.

2. ברית הנישואין

- חלקו הראשון של המדרש מתאר את ברית הקידושין (הנישואים) בין רבי עקיבא ורחל, ואילו בשיר "ירושלים של זהב" מופיעות המילים החותמות את טקס הנישואין היהודי.
בקשו מהתלמידים למצוא את המילים, וערכו דיון סביב השאלות הבאות:
- מה מסמלות המילים האלו בטקס הנישואין?
 - מדוע המשוררת החליטה לשבץ מילים אלו בשיר? כיצד הן מחזקות את המסר של השיר?
 - האם קיים דמיון בין מצבם של רבי עקיבא ואשתו למצבה של ירושלים?

3. תכשיטים וחפצים ירושלמים

בעבר, נהוג היה ליצור תכשיטים וחפצים שעליהם מראה העיר ירושלים. מנהג זה המשיך גם בימינו, כפי שניתן לראות בתמונות הבאות.

*** הציגו לתלמידים תמונות אלה (או אחרות), ושאלו:**

א. מדוע נוהגים ליצור תכשיטים וחפצים שכאלו?

ב. מה היתה משמעותם בעבר?

ג. מה הם מסמלים בהווה?

ד. בקשו מהתלמידים לתת דוגמאות נוספות לתכשיטים או כלי קישוט מודרניים שיש בהם מוטיבים (סמלים) של העם היהודי או של מדינת ישראל.

ה. לסיום, שאלו את התלמידים האם יש בבתיהם חפצים הקשורים ליהדות או לישראל (לדוגמא: חנוכייה, טלית, דגל ישראל). מה מאפיין חפצים אלו? האם הם חדשים או עתיקים? למה הם משמשים? האם הם עוברים במשפחה לאורך דורות? האם יש להם ערך רגשי עבורכם?

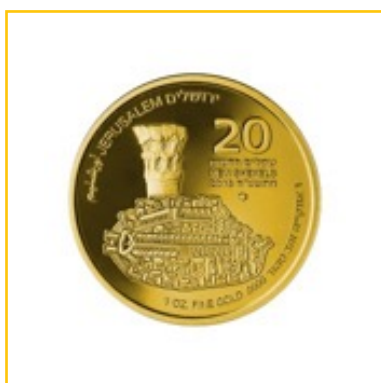
תליון חומות ירושלים, "תכשיטי יעל"

תליון "ירושלים של זהב", בהשראת הסיפור על רבי עקיבא ורחל, בעיצוב בועז ותמר נתנאל (סטודיו "עלי תמר")

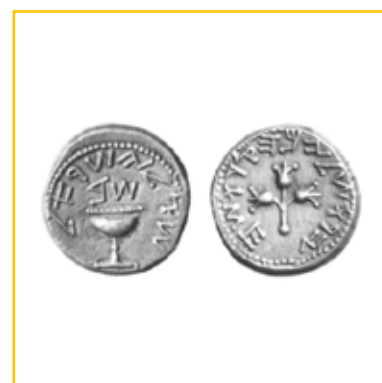
טבעת ירושלים, בעיצוב בועז ותמר נתנאל (סטודיו "עלי תמר")

הקארדו מטבע הבוליון השמיני בסדרת "ירושלים של זהב", בעיצוב מאיר אשר ומיכאל פבר

נוף ירושלים מדליה ממלכתית 3891/תשמי"ג, בעיצוב יעקב צים ונתן קרפ

מטבע שקל ועליו ענף נושא שלושה רימונים והכתובת "ירושלים הקדושה" (76-86 לספירה), מוזיאון ישראלי

שיעור רביעי

"ירושלים של זהב": השוואה לטקסטים מן המקורות

1. עבודה בקבוצות

נפתח את השיעור בתזכורת למה שנלמד בשיעורים הקודמים, ולאחר מכן נחלק את הלומדים לקבוצות: כל קבוצה תקבל דף עבודה הכולל קטע מקור, לצד שאלות שנועדו להשוות בינו לבין "ירושלים של זהב" (בעמודים 18-20).

הקבוצות יתבקשו להשיב על השאלות, וימנו נציגים להצגת הדברים במליאה.

2. הצגה ודין

נתכנס יחדיו, ונציגי הקבוצות יציגו את הקטע שקראו ואת מסקנותיהם.

לאחר כל הצגה קבוצתית, פתחו את הדברים לדין כיתתי:

- האם יתר התלמידים מסכימים עם מסקנותיהם של חברי הקבוצה?
- האם יש להם רעיונות נוספים?

3. דיון מסכם

* האם ישנם דברים משותפים בין הקטעים השונים? אילו קווי דמיון ואילו הבדלים קיימים ביניהם?

* כיצד תורמים הקטעים השונים להבנת השיר "ירושלים של זהב"?

עבודה בקבוצות

קבוצה א

בית-המקדש הראשון ובית-המקדש השני נחרבו באותו תאריך - ט' באב. מועד זה נקבע כיום אבל לזכר החורבן ונוהגים לקרוא בו את מגילת איכה.

קראו את הקטע המקראי שלפניכם וענו על השאלות. מתוך מגילת איכה, פרק א' פס' א-ד

”איכה ישבה כְּדָד הָעִיר [...] בְּכֹו תִבְכֶּה פְּלִילָה וְדַמְעָתָה עַל לְחִיהָ [...] גְּלָתָה יְהוּדָה [...] יִשְׁבָּה בְּגוֹיִם לֹא מִצָּאָה מְנוּחַ כָּל-רִדְפֶיהָ הַשִּׁיגוּיָה בֵּין הַמְצָרִים [...] דְּרָכֶי צִיּוֹן אֲבֵלוֹת מְבֹלִי פָּאֵי מוֹעֵד כָּל-שְׁעָרֶיהָ שׁוּמְמִין כַּהֲנִיָּה נֹאנְחִים [...] וְהָיָא מֵר-לָהּ.”

1. כיצד מתוארת ירושלים במגילת איכה?

2. אלו ביטויים מן המגילה מופיעים בשיר "ירושלים של זהב"?

3. מדוע לדעתכם החליטה נעמי שמר לשבץ בשיר ביטויים מהמגילה?

4. "אם אשכחך ירושלים אשר כולה זהב" (בית ג'): מה הקשר בין משפט זה לבין מגילת איכה?

5. השוו בין דמותה של ירושלים במגילה לבין דמותה בשיר.

אלו מאפיינים של העיר מופיעים בשני הקטעים? האם המתואר במגילה מתאים גם לבית האחרון של השיר?

6. באלו חגים ומועדים ראוי לדעתכם לשיר את "ירושלים של זהב"? מדוע?

קבוצה ב

קראו את הקטע המקראי שלפניכם וענו על השאלות.
מתוך יחזקאל פרק כו, פס' ז-יד

הנביא יחזקאל נשא נבואות זעם, שבהן הזהיר את עם ישראל כי אם לא ישמור על חוקי התורה והמוסר יהיה וגרלו רע ומר. בנבואה זו, מצייר יחזקאל תמונה קשה שבה בבל תכבוש את ירושלים ותהרוס את העיר. אם בני העם לא יחזרו בתשובה וימשיכו במעשים רעים, ירושלים תיוותר שוממה לנצח.

"כִּי כֹה אָמַר, אֲדֹנָי יְהוִה, הֲנִנִּי מִבֵּיא אֶל-צַר נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל מִצָּפוֹן, מֶלֶךְ מְלָכִים--בְּסוּס וּבָרֶכֶב וּבַפָּרָשִׁים [...] יָתֹן בְּחַמּוֹתַיךְ; וּמַגְדֵּלְתֶיךָ--יִתֵּץ, בְּחַרְבוֹתָיו [...] בַּפָּרָסוֹת סוּסָיו, יִרְמַס אֶת-כָּל-חַוְצוֹתֶיךָ [...] וְהָרַסוּ חוֹמוֹתֶיךָ, וּבִתֵּי חֲמֻדֶתְךָ יִתְּצוּ; וְאֶבְנֶיךָ וְעִצֶיךָ וְעִפְרָךְ, בְּתוֹךְ מַיִם יִשְׁימוּ. וְהִשְׁבַּתִּי, הַמּוֹן שִׁירְיֶיךָ; וְקוֹל כְּנֹזְכֶיךָ, לֹא יִשְׁמַע עוֹד. וְנִתְּתֶיךָ לְצַחִית סֶלַע [...] לֹא תִבְנֶה עוֹד."

1. מה עלול לקרות לירושלים לפי יחזקאל?

2. יחזקאל מציין כמה דברים שמאפיינים את ירושלים העלולים להיהרס. אלו מהמאפיינים של ירושלים מוזכרים גם ב"ירושלים של זהב"?

3. "הלא לכל שירייך אני כינור": מה הקשר בין המשפט הזה לבין דברי יחזקאל?

4. השוו בין נבואתו של יחזקאל לבין השיר.

האם נבואתו התגשמה?

האם נעמי שמר מסכימה עם נבואתו או מציירת תמונה שונה?

5. "ירושלים של זהב" כנבואה

לאחר מלחמת ששת הימים (1967) רבים מתושבי ישראל ראו ב"ירושלים של זהב" שיר נבואי. מדוע?

האם החזון שלה הוא נבואת זעם (אזהרה) או נבואת נחמה (עידוד)?

קבוצה ג

קראו את הקטע המקראי שלפניכם וענו על השאלות.

מתוך תהלים קלז

"על נהרות, בבל--שם ישבנו גם-בכינו בְּזַכְרֵנו אֶת-צִיּוֹן.
על-עֲרָבִים בְּתוֹכָהּ תִּלְיֵנו כְּנַרְתֵּינוּ.
כִּי שָׁם שְׁאַלֻּנוּ שׁוֹבֵינוּ דְּבַר-יְשִׁיר-- וְתוֹלְלֵנוּ שְׁמִיחָה:
שִׁירוּ לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן.
אֵיךְ--נִשְׁיֵר אֶת-שִׁיר-יְהוָה עַל אֲדָמַת נָכַר.
אִם-אֲשַׁכַּח יְרוּשָׁלַם תִּשְׁכַּח מִיָּדִי.
תִּדְבַק-לְשׁוֹנִי לְחִפֵּי אִם-לֹא אֲזַכְּרֶנּוּ:
אִם-לֹא אֶעֱלֶה אֶת-יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שְׂמֹחֲתִי."

"על נהרות בבל", מאת הצייר אפרים משה ליליין

1. כיצד חשים בני ישראל בגלות? מה יחסם כלפי ירושלים?

2. האם חוויותיהם דומות לתחושת הדוברת בשיר?

3. מצאו את המילים הנמצאות גם במזמור וגם ב"ירושלים של זהב".

מדוע המשוררת בחרה לשבח אותן בשיר?

4. "איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר":

מה דעתכם על פסוק זה? האם אתם מסכימים עמו?

מה עמדתה של נעמי שמר בנושא? מה משמעות השירה בעבור העם היהודי לפי דעתה?

5. טקס הנישואין היהודי

את שלוש השורות האחרונות של השיר ("אם אשכח ירושלים... על ראש שמחתי") נהוג לומר בטקס הנישואין היהודי, רגע לפני שהחתן שובר את הכוס.
מדוע לדעתכם נוהגים לומר משפטים אלו בזמן הטקס?

6. האם ניתן לקרוא גם את "ירושלים של זהב" כשבועה? באילו טקסים ראוי לדעתכם לשיר אותו?

שיעור חמישי

פעילות יצירתית

שיעור זה יוקדש לפעילות יצירתית בעקבות השיר (ראו הפרק "פינת משחקים", עמודים 6-9).

כדאי לחלק את התלמידים לקבוצות, ולאפשר להם לבחור בפעילות התואמת את כישרונותיהם ותחומי העניין שלהם. תלמידים בעלי נטיות אמנותיות יוכלו, למשל, לעצב תכשיט או סמל לירושלים; תלמידים בעלי כשרון דרמטי יתאמנו במשחק תפקידים; ותלמידים המעדיפים להתבטא בכתב יבצעו את אחת ממשמות הכתיבה.

מומלץ לסיים את השיעור בפעילות כיתתית משותפת, ולערוך משחק חברתי מהפרק "פינת משחקים".

שיעור שישי

תיבת נגינה: הנלגולים המוזיקליים של השיר

לקראת סיום היחידה, מומלץ להשמיע ללומדים גרסאות מוזיקליות שונות של השיר (ראו בפרק "תיבת נגינה", עמודים 29-31) ולערוך סביבם דיון השוואתי.

במהלך הדיון, כדאי לשלב נושאים נוספים מתוך הפרק "שיחת סלון" (עמודים 4-5).

לפני השיעור, בקשו מהתלמידים להביא תמונות אישיות של ירושלים, למשל:

- תמונות מביקור שלהם (או של חברים/בני משפחה) בירושלים
 - תמונות של קרובי משפחה/חברים החיים בירושלים (או גרו בה בעבר)
- אם אין להם תמונות שכאלו, בקשו מהם למצוא תמונות של ירושלים בספרים או ברשת האינטרנט ולהביא את התמונות שמצאו חן בעיניהם ביותר.
- * אתם מוזמנים להביא גם תמונות אישיות/משפחתיות שלכם!

שיעור שביעי

משמעותה של ירושלים עבורנו

הקדמה

הסבירו כי השיעורים הקודמים עסקו במשמעותה ההיסטורית והלאומית של ירושלים עבור העם היהודי. בשיעור הנוכחי נדון על משמעותה האישית עבורנו.

1. דיון: "ירושלים שלי"

- דונו עם התלמידים על משמעות ירושלים עבורם, תוך התייחסות לשאלות הבאות:
- * האם אתם מכירים אנשים שביקרו בירושלים? מה הם סיפרו על העיר?
 - * האם אתם מכירים אנשים שגרים בירושלים? כיצד הם מתארים את העיר?
 - * האם הייתם רוצים לבקר בירושלים? באילו אתרים חשוב לכם לבקר?
 - * האם הייתם רוצים לגור בירושלים? כיצד תגיבו אם הורכם ירצו לעלות לישראל?
 - * האם הצעירים של ימינו חשים זיקה לירושלים כמו המבוגרים?
 - * האם חשוב להנחיל אהבה לירושלים בקרב הדורות הבאים?
 - * כיצד תגיבו אם ילדיכם יחליטו לעלות לישראל ולגור בירושלים?

אם יש בכיתה תלמידים שביקרו או גרו בירושלים הזמינו אותם לספר חוויות אישיות מהעיר. האם הדימויים של העיר בירושלים של זהב' תואמים את דמותה העכשווית והחיים הממשיים בה?

2. פעילות חווייתית: "תמונות מספרות"

א. כנסו את התלמידים במעגל, ופרשו את התמונות על הרצפה.

כל אחד מהמשתתפים (כולל אתם, המנחים) יבחר תמונה שמוצאת חן בעיניו או מעניינת אותו (אין לבחור בתמונות האישיות אלא בתמונה אחרת).

* בקשו מאחד המשתתפים לספר מדוע בחר בתמונה, תוך כדי התייחסות לשאלות מנחות, כגון:

- מה לדעתך הסיפור שמאחורי התמונה? (מתי היא צולמה? האם היא מציגה את העיר העתיקה או החדשה? מי הדמויות המצולמות? מדוע הם נמצאים בעיר - האם הם גרים בה, או שמא הגיעו לביקור?)
- מה התמונה מספרת על ירושלים ועל האווירה בה?
- האם התמונה מתאימה למתואר ב"ירושלים של זהב" ואם כן, בקטעי המקור שקראנו?

* בעל התמונה המקורי (מי שהביא אותה) יספר עליה מנקודת מבטו: יסביר מתי היא צולמה, מי הדמויות בה ומה הסיפור העומד מאחוריה, וכן יאמר מדוע החליט להביא את התמונה זו ואילו רגשות היא מעוררת בו.

* המשיכו פעילות זו בסבב.

ב. בקשו מהתלמידים לבחור אחת מהתמונות שהביאו ולכתוב עליה מספר מילים. מומלץ לכרוך את התמונות באלבום, לצד הרשימות שכתבו.

איך ללמד את השיר "ירושלים של זהב" בשיעורי עברית?

מבחינה לשונית, ירושלים של זהב הוא שיר מורכב, המתאים ללומדי עברית ברמת מתקדמים. השיר כתוב במשלב לשוני גבוה, הכולל אוצר מילים עשיר ופיוטי, צירופי סמיכות ותבניות לשון שאינם שכיחים בשפה יומיומית. המבנה הנרטיבי של השיר, המתאר את קורותיה של ירושלים תוך השוואת מצבה בעבר ובהווה (עת נכתב השיר), אינו מתאים לאלו שאינם שולטים בעברית, אשר יתקשו להתמודד עם הפעלים הרבים בזמן עבר.

כאשר מלמדים את השיר במסגרת שיעורי עברית, מומלץ איפוא לצייד את הלומדים בכלי עזר מתאימים לרמתם: תמונות ואמצעי המחשה, 'מחסן מילים' המבאר מונחים וביטויים, פעילויות של טרום קריאה כהכנה לשיר, וכיו"ב.

ברמת מתחילים – מומלץ ללמד בעברית את הפזמון בלבד, ולערוך סביבו פעילויות יצירתיות מתוך 'פינת משחקים'.

ברמת מתחילים גבוהה – מומלץ ללמד בנוסף לפזמון בית אחד, הראשון או האחרון.

ברמות ביניים – בנוסף לפזמון מומלץ ללמד את כל השיר מלבד הבית השלישי.

“ירושלים של זהב”: ביטויים ומשפטים

נציג ללומדים ביטויים ומשפטים המופיעים בשיר, כגון: “אוויר הרים צלול כיון”, “ריח אורנים”, “שבויה בחלומה”, “בדד יושבת”, “ירושלים של זהב”, יבשו בורות המים”, כיכר השוק ריקה”, “מייללות רוחות”, שופר קורא”, “אלפי שמשות זורחות”.

אלו ביטויים/משפטים מתאימים ליירושלים של פעם, ואלו מתאימים לירושלים של ימינו? אפשר לתת לתלמידים דף עבודה הכולל תמונות שונות לצד משפטים/צירופים מן השיר, ולבקש מהם לציין מה המשפט המתאים לכל תמונה.

מחסן מילים:

כאשר קוראים את השיר או מאזינים לו, כדאי להציג ללומדים את הטקסט בצורה ייחודית, הכוללת תמונות להמחשה ומחסן מילים המבאר מילים וביטויים.

לפניכם דוגמה למחסן מילים ובו ביאור מילים וביטויים בעברית קלה. במידה שמדובר בתלמידים ברמות נמוכות, אפשר להוסיף למונחים האלו תרגום מילולי לשפת האם.

פירוש	המילה/הביטוי בשיר
בהיר	צָלוֹל
בין אחר הצהריים לערב	הַעֲרֵבִים
שינה	תְּרַדְמָה
עץ	אֵילָן
לבד	בְּדָד
איך	אֵיכָה
לא נמצא, לא בא	אֵין פּוֹקֵד
בוכות	מְיֻלָּלוֹת
כאשר אני בא	בְּבוֹאִי
אני קטן יותר	קָטָנִי
הבן הכי צעיר (קטן שלך)	צָעִיר בְּנִיךְ
אנשים שכותבים שירים	מְשׁוֹרְרִים
שורף	צוֹרֵב
אם אני אשכח אותך	אִם אֶשְׁכַּחְךָ
מאירות	זוֹרְחוֹת
נחזור	נָשׁוּב

על קצה הלשון

השיר מזמן פעילויות שונות ללימוד עברית ולחיזוק מיומנויות לשוניות. בדפים הבאים תמצאו מספר רעיונות, המתאימים לתלמידי עברית ברמת ביניים.

מילים נרדפות/מנוגדות

אפשר להשתמש באוצר המילים בשיר ללימוד/חיזוק מילים בעלות משמעות דומה, ומילים מנוגדות במשמעותן. לדוגמה:

חברו בין המילים המנוגדות:

חדשה	יושבת
צעיר	שבוי
אזכור	אור
מלא	בדד
ראשון	יבש
מבוגר	ריק
עומדת	עתיקה
לבד	צעיר
חופשי	אחרון
חושך	אשכח
שוקעות	זורחות

בין יגון לשמחה

השיר מתאר את מצבה העגום של ירושלים בעבר לעומת תחושת השמחה האופטימית לאחר מלחמת ששת הימים. בהתאם לכך, השיר כולל מילים ומשפטים בעלי משמעות מנוגדת: חלקם מסמלים אפלה, עצב ובדידות, וחלקם מבטאים אור, תקווה והתחדשות. בקשו מהלומדים למיין את המילים/המשפטים בשיר לשני הסוגים: אלו מילים/משפטים נושאים משמעות שלילית, ואלו מבטאים משמעות חיובית?

כדי להוסיף לפעילות ממד חווייתי, אפשר לחלק ללומדים פרצופונים (אימוג'ים) - האחד שמח והשני עצוב. המורה/ אחד התלמידים יקריא מילה או משפט מהשיר, והלומדים יתבקשו להניף את הפרצופון המתאים - שמח או עצוב.

פעילות זו מתאימה גם כבסיס לדיון: זיהוי האווירה בכל אחד מחלקי השיר היא מפתח להבנת הסיפור המתואר בו. נוכל לראות, למשל, את ההקבלה הניגודית בין הבית השני והבית האחרון: בשניהם מופיעים מוטיבים דומים (בורות המים, כיכר השוק, הר הבית, המערות, ועוד), אך הם מתוארים בצורה הפוכה: בהתחלה באופן שלילי, ולבסוף באור חיובי. זיהוי ההבדלים הללו יסייע בהבנת השיר כולו, ויוכל לשמש כפתיח לדיון על משמעותו.

- “ירושלים של זהב” זכה לביצועים מוזיקליים רבים ומגוונים. מומלץ לחשוף את הלומדים לכמה ביצועים, ולערוך דיון השוואתי ביניהם סביב השאלות הבאות:
- אלו הבדלים קיימים בין הביצועים המוקדמים לבין גרסאות עכשוויות, מהמאה ה-21?
 - איזו גרסה מוזיקלית הכי מתאימה, לדעתם, למילים של השיר?
 - מה הביצוע האהוב עליהם במיוחד? מדוע?

להלן רשימת קישורים לביצועים שונים של השיר.

1. “ירושלים של זהב” – גרסת המשוררת

נעמי שמר שרה את השיר בתכנית הטלוויזיה “נעמי שמר וידידיה מרחוב האוניברסיטה”. הקטע אחר והומר במסגרת פרויקט הדיגיטציה של ארכיון הטלוויזיה החינוכית.

https://www.youtube.com/watch?v=UGfkf0CxMRw&ab_channel=%D7%9B%D7%90%D7%9F%D7%9E%D7%95%D7%96%D7%99%D7%A7%D7%94

2. “ירושלים של זהב” – שולי נתן, הזמרת המקורית של השיר

פסטיבל הזמר תשכ״ז: שולי נתן שרה לראשונה את “ירושלים של זהב”.

https://www.youtube.com/watch?v=cjFp10YrLPY&ab_channel=%D7%9B%D7%90%D7%9F11-%D7%AA%D7%90%D7%92%D7%99%D7%93%D7%94%D7%A9%D7%99%D7%93%D7%95%D7%A8%D7%94%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C%D7%99

שולי נתן בהופעה טלוויזיונית, 1967: ביצוע של השיר בתכנית הטלוויזיה “במזל כוכב עם נעמי שמר”. הסרטון מלווה בכתוביות עם מילות השיר.

https://www.youtube.com/watch?v=CP9J74mJj8Y&ab_channel=%D7%9B%D7%90%D7%9F11-%D7%AA%D7%90%D7%92%D7%99%D7%93%D7%94%D7%A9%D7%99%D7%93%D7%95%D7%A8%D7%94%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C%D7%99

שולי נתן בתחילת שנות האלפיים:

הזמרת המקורית של השיר שבה לבצע אותו במופע “לשיר זה כמו להיות ירדן – משירי נעמי שמר”, פסטיבל עין-גב 2002
https://www.youtube.com/watch?v=t6B9qaPBbhs&ab_channel=aloneingev

3. "ירושלים של זהב" בחגיגות העצמאות למדינה

עפרה חזה, "פעמוני היובל": עפרה חזה מבצעת את השיר במופע לרגל יום העצמאות ה-50 של ישראל.
https://www.youtube.com/watch?v=YIWhct2v6ok&ab_channel=RamatDavid

ריטה, 2017: הזמרת ריטה מבצעת את השיר בטקס יום העצמאות ה-69 של מדינת ישראל.
https://www.youtube.com/watch?v=nP1qSugMowk&ab_channel=Panawel

4. "ירושלים של זהב" במאה ה-21 - עיבודים וביצועים חדשים

עמיר בניון ובניה ברבי: "ירושלים של זהב" בגוון מזרחי
https://www.youtube.com/watch?v=AJXBCDmb88g&ab_channel=AmirBenayoun%D7%A2%D7%9E%D7%99%D7%A8%D7%91%D7%A0%D7%99%D7%95%D7%9F

להקת היהודים: "ירושלים של זהב" בגרסת רוק כבד
https://www.youtube.com/watch?v=XHnMDGIbFkc&ab_channel=IL1Music

דניאל זמיר: "ירושלים של זהב" בגרסת ג'ז
https://www.youtube.com/watch?v=Tp1DEHBCi6M&ab_channel=beitavichaivideo

5. "ירושלים של זהב" ברחבי העולם

הגרסה הסינית: מקהלת סטודנטים מהאוניברסיטה הסינית של הונג קונג שרה את "ירושלים של זהב" (הסרטון מתחיל בקטעים מתוך פס הקול של הסרט 'רשימת שינדלר').
https://www.youtube.com/watch?v=3WAIImK9FPDs&t=3s&ab_channel=s006221

הגרסה הברזילאית: השיר בביצוע של זמרות ונגנים ברזילאים
https://www.youtube.com/watch?v=OU_e5K5JUew&t=19s&ab_channel=MauroPerelmann

הגרסה האוסטרית: השיר בביצוע המקהלה היהודית של וינה, אוסטריה
https://www.youtube.com/watch?v=QUWSV0UB344&ab_channel=wjchor

הגרסה הרוסית: מקהלת גברים יהודים ברוסיה מבצעת את השיר כשירת חזנות
https://www.youtube.com/watch?v=wAR2uOOW7eM&t=10s&ab_channel=AlexanderTsaliuk

הגרסה הכלל-עולמית: חזניות מכל העולם בביצוע משותף של השיר
https://www.youtube.com/watch?v=C1BepTwlG9I&ab_channel=JVocals

6. "ירושלים של זהב" בשפות שונות

Jerusalem of Gold: הזמרת גילת רפפורט מבצעת את השיר באנגלית (סרטון על רקע אתרים בירושלים, בהפקת JNF)
https://www.youtube.com/watch?v=BPv6DwoPLt0&ab_channel=JewishNationalFund-USA

Jérusalem en Or: הזמרת ריקה זראי מבצעת את "ירושלים של זהב" בצרפתית
https://www.youtube.com/watch?v=1CnhlV61GnM&t=1s&ab_channel=israelchanel

Jerusalem de Oro: הזמרת לאה צ'יי (Leah Chaye) שרה את השיר בספרדית
https://www.youtube.com/watch?v=nmSoCFGbd28&t=1s&ab_channel=ExposureTVChannel

האם הלחן של "ירושלים של זהב" הוא מקורי?

במשך שנים, התנהל ויכוח בנוגע ללחן של "ירושלים של זהב".

היו שטענו כי המלודיה מושפעת מבוססת על שיר-עם באסקי, והאשימו את נעמי שמר בפלגיאט (גניבה ספרותית, או במקרה שלנו - מוזיקלית). במשך רוב חייה נעמי שמר הכחישה את הטענות, אך זמן קצר לפני מותה כתבה למוזיקאי גיל אלדמע מכתב, ובו הודתה כי ייתכן שכאשר כתבה את "ירושלים של זהב" היא הושפעה באופן לא מודע מהשיר הבאסקי. שמר הוסיפה כי הדבר גרם לה עוגמת נפש כה רבה שאולי אף גרמה לה לחלות בסרטן. עם זאת, כאשר ביררה את החוק הבינ"ל לגבי גניבות שירים היא שמחה לגלות שהלחן שלה אינו נכלל בקטגוריה זו, משום שהוא מכיל מספר תווים קטן מתוך השיר המקורי.

חשוב לציין, כי שאלת הדמיון המוזיקלי לשיר העם עלתה כבר ב-1969: חוקר הזמר אליהו הכהן התייחס לכך בהרצאותיו, והדגיש כי לא מדובר בגניבה מוזיקלית. לדבריו, גם אם "ירושלים של זהב" נפתח בתווים דומים לשיר העממי, הם שונים מאוד בסגנונם, משום שהשיר המקורי היה קצבי, ואולי - הוסיף הכהן, הבסאקים עוד יודו יום אחד לנעמי שמר, "על כך שבהשפעת שיר עם די זניח ולא מוכר בעולם, היא יצרה שיר נפלא המוכר בכל רחבי העולם ונכנס בקהילות רבות לסיודור התפילה".

להרחבה בנושא, ראו המקורות הבאים:

1. מאמר של אליהו הכהן על שאלת הדמיון בין שני השירים
<https://web.archive.org/web/20060903232431/http://www.literatura.co.il/website/index.asp?id=11955>

2. הרצאה של הזמר אריאל הורוביץ, בנה של נעמי שמר, בנושא הדמיון-לכאורה בין השירים
<https://il.org.qwerty.university://http/20140813085737/web/org.archive.web//:https1646=p?/>

3. האם הלחן של השיר הושפע משיר-עם באסקי? - כתבה של טל עזר באתר Ynet (מאי 2018)
<https://html.5069194,00-L,0,7340/articles/il.co.ynet.xnet//:https>

"ירושלים של זהב" הוא שיר אייקוני, בעל מעמד מכונן בתרבות העברית. מאמרים רבים נכתבו עליו, כמו גם פעילויות חינוכיות.

לפניכם מקבץ של קישורים לחומרים אודות השיר: כתבות עיתונאיות, בלוגים ומאמרים עיוניים; סרטונים, הסכתים וראיונות מצולמים; מערכי שיעור ופעילויות חינוכיות. בנוסף, ריכזנו מספר הפניות לחומרים שונים העוסקים בירושלים, אשר יכולים לשמש כהעשרה וכבסיס לדיון.

אתם מוזמנים לבחור מבין מגוון החומרים את אלה שמתאימים לכם. חלקם יכולים לשמש כרקע והעשרה עבורכם, כמורים; בחלקם תוכלו להשתמש בכיתה ולשלב בתהליך ההוראה. חשוב לציין כי הקישורים להלן מהווים חלק קטן מתוך שפע התכנים העוסקים בירושלים, ובשיר שלפנינו בפרט. אנא בחרו את התכנים המתאימים לקהל היעד שלכם, ובמידת הצורך הסתייעו בחומרים נוספים.

אתרים חינוכיים, כתבות וחומרים נוספים על השיר

אתרים חינוכיים

1. "ירושלים של זהב" באתר של משרד החינוך, "שיר של יום". הפרק על "ירושלים של זהב" מופיע במסגרת חטיבה המוקדשת ליום ירושלים, הכוללת שירים ופזמונים נוספים על העיר. <http://shirshelyom.mag.calltext.co.il/magazine/57/pages4/>

2. "ירושלים של זהב" באתר של משרד החינוך, "תרבות יהודית ישראלית". <https://www.tarbuty.org.il/page14272/7/>

3. מכון שיטים: אתר חינוכי המוקדש לחגים, מועדים ומעגל החיים היהודי. האתר מיועד ליהודי התפוצות וכתוב בעברית, אנגלית וספרדית. הפרק על "ירושלים של זהב" מופיע במסגרת חטיבה שלמה המוקדשת ליום ירושלים, אשר כוללת שירים, מאמרים, פעילויות חינוכיות וחומרים נוספים המיועדים ברובם לבני נוער, סטודנטים ומבוגרים. <https://www.chagim.org.il/SONGS%D7%99%D7%A8%D7%95%D7%A9%D7%9C%D7%99%D7%9D-%D7%A9%D7%9C-%D7%96%D7%94%D7%91>

כתבות, מאמרים, הסכמים וסרטונים

1. "ירושלים של זהב": מתוך הספרייה הלאומית

כתבה בבילוג "הספרנים" של הספרייה הלאומית על הרקע לשיר והתקבלותו, מלווה בתמונות ובקטעי עיתונות מקוריים.
https://blog.nli.org.il/yerushalaim-shel-zahav/?_gl=1*a6gqam*_ga*MTIyMjg5OTcwNS4xNjIzMzM3ODg4*_ga_8P5PPG5E6Z*MTYyNDk3MTE1NC4zLjEuMTYyNDk3NDU4OS4yOA..&ga=2.188045615.625169904.1624971155-1222899705.16233378

2. המסמכים הנדירים המספרים את סיפורו של השיר "ירושלים של זהב"

כתבה בבילוג "הספרנים" של הספרייה הלאומית, מאת תמר זיגמן.

[/https://blog.nli.org.il/jerusalem-of-gold](https://blog.nli.org.il/jerusalem-of-gold)

3. מסע מן הכורסא: בעקבות 'ירושלים של זהב'

מאמר של חוקר הספרות דוד אסף. הסקירה כוללת מגוון ביצועים מוסיקליים של השיר, ביניהם גרסאות בשפות שונות.
https://onegshabbat.blogspot.com/2012/05/blog-post_17.html

4. ההמנון השני

מאמר של העיתונאי וחוקר הספרות אורי הייטנר, המתאר את מעמדו הקאנוני של השיר, השפעתו והתקבלותו.
[/https://anochi.com/sp-967602058](https://anochi.com/sp-967602058)

5. ירושלים של זהב כשיר-קודש

מאמר עיוני מאת ד"ר נתן גרינבוים.

<https://web.archive.org/web/20131010181931/http://old.lifshiz.macam.ac.il/m/pages/m0531/m0531027a.html>

6. הסכת על "ירושלים של זהב", בהפקת ערוץ "כאן 11". מנחה: מאיה קוסובר.

ההסכת משלב ראיונות עם אנשים שונים, ביניהם: הללי (ללי) שמר, בתה של נעמי שמר; ד"ר מאיר אלדמע, היסטוריון שכתב ספר ביוגרפי על נעמי שמר, הזמרות שולי נתן ורבקה מיכאלי, ועוד. באתר מופיע גם התמליל של ההסכת, כך שאפשר לדון עם הלומדים על קטעים נבחרים ממנו.

<https://www.kan.org.il/podcast/item.aspx?pid=13416>

7. ראיון מצולם עם נעמי שמר

ראיון עם המשוררת על "ירושלים של זהב", בו היא מתייחסת לביקורת של עמוס עוז על השיר.

https://www.youtube.com/watch?v=2W8gwoBxnGw&ab_channel=hzhzish

8. סרטון השיר על רקע תמונות של ירושלים

"ירושלים של זהב" בביצועה של עפרה חזה, על רקע תמונות של העיר בעשורים האחרונים.

סרטון זה מתאים במיוחד לשימוש כחלק מתהליך ההוראה של השיר (ראו 'יחידת לימוד - שיעור א').

https://www.youtube.com/watch?v=O2RoCNeM9Bo&ab_channel=ru32cit

קישורים לביצועים מוסיקליים של השיר מופיעים בפרק 'תיבת נגינה' (עמודים...)

אתרים, מאמרים וחומרים נוספים על ירושלים

1. עולם שלם: אתר חינוכי המוקדש כולו לירושלים.

האתר, המותאם ליהודי התפוצות וכתוב ברובו באנגלית, כולל שפע של תמונות וסרטונים על העיר, לצד משחקים ופעילויות שונות. האתר מתאים בעיקר לילדים בבי"ס יסודיים – חטיבת ביניים.

[/https://www.olamshalem.org](https://www.olamshalem.org)

2. ירושלים ב-JiTap: משחקים והפעלות חינוכיות.

אתר חינוכי זה מציע אלפי משחקים והפעלות חינוכיות הקשורים לעולם היהודי, לשפה העברית ולמדינת ישראל. האתר מיועד בעיקר לילדים בגילאים צעירים, ומאפשר להנות משפע של חומרים דיגיטליים וליצור משחקים באופן עצמאי. להלן קישור לפעילויות הקשורות לירושלים.

<https://www.jitap.net/activities/#s=%D7%99%D7%A8%D7%95%D7%A9%D7%9C%D7%99%D7%9D>

3. ירושלים בין סמל למציאות – מערך שיעור של הספרייה הלאומית.

https://web.nli.org.il/sites/NLIS/he/Education/Pages/itemPage.aspx?ItemID=NNL03_EDUSP4603&gl=1*o8s6rp* ga*MTIyMjg5OTcwNS4xNjIzMzM3ODg4* ga_8P5PPG5E6Z*MTYyNDk3MTE1NC4zLjEuMTYyNDk3NTE1OS4zNA..& ga=2.191602093.625169904.1624971155-1222899705.1623337888

4. פרסומת לביקור בירושלים – דף עבודה לחקר מקור היסטורי, הספרייה הלאומית.

https://web.nli.org.il/sites/NLIS/he/Education/Pages/itemPage.aspx?ItemID=NNL03_EDUSP5319&gl=1*tpykhd* ga*MTIyMjg5OTcwNS4xNjIzMzM3ODg4* ga_8P5PPG5E6Z*MTYyNDk3MTE1NC4zLjEuMTYyNDk3NTI1Mi45& ga=2.191011245.625169904.1624971155-1222899705.1623337888

5. בוריס שץ לפני מאה שנה: כך תיראה ירושלים של 2018

כתבה בבילוג "הספרנים" של הספרייה הלאומית מאת חן מלול, המתארת כיצד האמן (מייסד "בצלאל") ראה את ירושלים העתידית.

https://blog.nli.org.il/boris_schatz/? gl=1*1t0dwj6* ga*MTIyMjg5OTcwNS4xNjIzMzM3ODg4* ga_8P5PPG5E6Z*MTYyNDk3MTE1NC4zLjEuMTYyNDk3NDM0NS40O

6. ההתנגדות הגורפת ליום איחוד ירושלים – על קשיי הלידה של "יום ירושלים" בתור חג לאומי

כתבה בבילוג "הספרנים" של הספרייה הלאומית מאת ד"ר חזי עמיאור.

https://blog.nli.org.il/jerusalem_reunion_day/? gl=1*975xhq* ga*MTIyMjg5OTcwNS4xNjIzMzM3ODg4* ga_8P5PPG5E6Z*MTYyNDk3MTE1NC4zLjEuMTYyNDk3NDU2My41NA..& ga=2.200537769.625169904.1624971155-1222899705.1623337888

7. איך נראתה ירושלים לפני 1967?

הצצה במפות משני עברי הגבול: כתבה בבילוג "הספרנים" של הספרייה הלאומית מאת דוד כהן, מלווה במפות היסטוריות.

[/https://blog.nli.org.il/jerusalem_maps_pre_1967](https://blog.nli.org.il/jerusalem_maps_pre_1967)

ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לעברית ולתרבות
World Zionist Organization
Department of Hebrew and Culture

